

Corneille Pianokwartet

18 november 2021

AL 40 JAAR EEN KUNST OP ZICH

MUZIEK
LITERATUUR
TONEEL
BEELDDE KUNST

KUNST AAN DE DIJK KORTENHOEF

Vassilis Varvaresos - piano
Noé Inui - viool
Georgy Kovalev – altviool
Ella van Poucke – cello

M. Weinberg; String trio Op. 48 (1950)

- I. Allegro con moto
- II. Andante
- III. Moderato assai

R. Schumann Pianokwartet op. 47 in Es

- I. Sostenuto assai - Allegro ma non troppo
- II. Scherzo: Molto vivace - Trio I - Trio II
- III. Andante cantabile

G. Fauré, Pianokwartet nr. 1 op.15 in c

- I. Allegro molto moderato
- II. Scherzo: Allegro vivo
- III. Adagio
- IV. Allegro molto

Foto: Sarah Wijzenbeek

Vassilis Varvaresos - piano
Noé Inui - viool
Georgy Kovalev – altviool
Ella van Poucke – cello

AL 40 JAAR EEN KUNST OP ZICH

MUZIEK
LITERATUUR
TONEEL
BEELDDE KUNST

KUNST AAN DE DIJK KORTENHOEF

Mieczysław Weinberg (1919-1996)

String Trio op. 48 (1950)

Mieczyslaw Weinberg werd in 1919 in Warschau geboren, waar hij in 1939 zijn pianostudie aan het Conservatorium voltooide. Hij was nauwelijks klaar met zijn opleiding toen hij moest vluchten voor de Duitse bezetting van Warschau. Hij slaagde erin te ontsnappen naar de Russische grens, maar zijn ouders en zus werden gevangengenomen en levend verbrand.

In 1942 was Weinberg een vluchteling in Tasjkent toen de componist Israël Finke lstein, een collega van Sjostakovitsj, belangstelling voor hem kreeg. Finkelstein liet Sjostakovitsj Weinbergs Eerste Symfonie horen, en Sjostakovitsj was zo onder de indruk dat hij Weinberg naar Moskou liet verhuizen.

De twee componisten sloten een hechte vriendschap die tot aan Sjostakovitsj' dood in 1975 een centrale plaats in hun beider leven bleef innemen. Weinberg ergat nooit de rol die Sjostakovitsj had gespeeld bij het redden van zijn leven en was duidelijk dankbaar voor de inspiratie die hij van hem had gekregen.

Hij schreef: 'Hoewel ik nooit les van hem heb gehad, beschouw ik mezelf als zijn leerling, als zijn vlees en bloed.' In ruil daarvoor stimuleerde Weinberg Sjostakovitsj's blijvende belangstelling voor Joodse volksmuziek, en het is rond de tijd van hun ontluikende vriendschap dat Sjostakovitsj in zijn belangrijkste werken Joodse thema's verwerkte, zoals in zijn Tweede Pianotrio, het Vierde strijkkwartet en de liederencyclus 'Uit Joodse poëzie'.

De invloed van Joodse, zigeuner- en Moldavische volksthema's is alomtegenwoordig in Weinbergs Strijktrio uit 1950. Met zijn vermogen om folkloristisch materiaal, fugatische techniek en post tonale harmonie naadloos te integreren, lijkt Weinberg in 1950 al ver gevorderd in het verzoenen van oud en nieuw, zoals Penderecki, Kurtág en Schnittke dat een halve generatie later ook zouden gaan proberen.

Het eerste deel opent met een zacht melancholiek thema in de cello, dat zich geleidelijk aan ontwikkelt tot een heftige climax, die weer tot bedaren komt in een meer op Klezmer geïnspireerde herformulering van de opening. Het tweede deel, een spookachtige fuga, is het enige deel van het trio dat vrij is van folkloristische invloeden.

De finale daarentegen is bijna zuivere volksmuziek: ontspruitend uit een lang, traag ostinato, bouwt het zich op tot een schreeuwende climax van orkestrale proporties, alvorens weer weg te ebb en te eindigen in desolaatheid.

Het is niet bekend of het werk in het openbaar in 1950 in première is gegaan (dat lijkt onwaarschijnlijk) - het bleef in elk geval ongepubliceerd tot 2007. Kort na het voltooien van het stuk werd Weinberg gearresteerd door de KGB wegens 'zionistische activiteiten' en hij werd pas vrijgelaten toen Sjostakovitsj voor hem bemiddelde. Toen de autoriteiten hem enkele dagen na de dood van Stalin in maart 1953 vrijlieten, was het Sjostakovitsj die hem als eerste belde.

Vassilis Varvaresos - piano
Noé Inui - viool
Georgy Kovalev – altviool
Ella van Poucke – cello

AL 40 JAAR EEN KUNST OP ZICH

MUZIEK
LITERATUUR
TONEEL
BEELDDE KUNST

KUNST AAN DE DIJK KORTENHOEF

Robert Schumann (1810-1856)

Pianokwartet op. 47 in Es (1842)

Voordat Schumann in 1842 zijn Pianokwartet in Es componeerde, schreef hij in 1829 tegen het einde van zijn eerste studiejaar in Leipzig al een Pianokwartet in c. Mogelijk was hij daartoe geïnspireerd geraakt door Mozarts Pianokwartet in g en hij was ook duidelijk beïnvloed door Schuberts Pianotrio nr.2.

Het resultaat was Schumanns meest opmerkelijke prestatie tot dan toe en volgens zijn leraren een 'opmerkelijk gepolijst werk voor iemand die nog geen formele compositieopleiding had genoten.' Desondanks bleef het Pianokwartet in c ongepubliceerd tot 1979. Schumann zou voorlopig geen belangrijk kamermuziekwerken meer componeren tot het jaar 1842, zijn 'kamermuziekjaar', waarin hij een aantal grootschalige werken voor wisselende bezetting schreef.

Als eerste ontstonden zijn drie Strijkkwartetten op. 41, die in juli voltooid werden, gevolgd door het Pianokwintet op. 44 dat van september tot oktober werd geschreven. Het Pianokwartet in Es op. 47 werd van 24 tot 30 oktober eerst geschetst, en tussen 7 en 26 november volledig uitgeschreven. Onderaan het stuk noteerde Schumann 'Leipzig, 26 november 1842'. Na het Pianokwartet schreef hij in december van 1842 nog de Fantasiestücke op. 88 voor pianotrio, en het Andante en Variaties voor twee piano's, Franse hoorn en twee cello's.

Net als het Pianokwintet schreef Schumann zijn Pianokwartet met zijn geliefde Clara in gedachten, hoewel het stuk officieel werd opgedragen aan graaf Mathieu Wielhorsky, een Russische cellist en impresario. Een privé-uitvoering van het Pianokwartet in Es op. 42 vond plaats op 5 april 1843 in het huis van de Schumanns in Leipzig, met Clara aan de piano, die het kwartet in haar dagboek beschreef als 'een prachtig werk, zo jeugdig en fris, alsof het zijn eerste was.'

Na verschillende revisies te hebben gemaakt, bood Schumann het stuk op 24 augustus 1843 aan de uitgever Friedrich Whistling aan, wat hem een honorarium van 100 thaler opleverde. Na enige vertraging als gevolg van de tournee van het echtpaar Schumann door Rusland in 1844, waar het Pianokwartet tijdens een privé recital werd uitgevoerd, werd het werk tenslotte in mei 1845 gepubliceerd. Het manuscript wordt tegenwoordig bewaard in de Berlijnse Staatsbibliotheek, maar de eerste schetsen ervan zijn helaas verloren gegaan.

De officiële première vond plaats op 8 december 1844 in het Gewandhaus in Leipzig met Clara Schumann (piano), Ferdinand David (viool), Niels Gade (altviool), en Franz Karl Wittmann (cello), als onderdeel van een afscheidsconcert voor de Schumanns, die op het punt stonden Leipzig te gaan verlaten in ruil voor Dresden.

In het Pianokwartet op. 47 zijn thematische verbanden tussen de vier delen te horen, evenals Schumanns neiging tot langdurige ontwikkeling van het materiaal, resulterend in grote structuren. Is in de eerste delen o.a. de invloed van Beethoven te herkennen,

In de Finale opent Schumann met een Bach-iaanse fuga die uitdraait op een onstuimige rondo vorm, met een coda waarin al het thematische materiaal nog eens de revue passeert.

Vassilis Varvaresos - piano
Noé Inui - viool
Georgy Kovalev – altviool
Ella van Poucke – cello

AL 40 JAAR EEN KUNST OP ZICH

MUZIEK
LITERATUUR
TONEEL
BEELDENDE KUNST

KUNST AAN DE DIJK KORTENHOEF

Gabriel Fauré (1845-1924))

Pianokwartet nr.1 in c op.15 (1879)

Terugkijkend op zijn leven merkte Fauré in 1922 op: 'Het is een feit dat ik er vóór 1870 niet van zou hebben gedroomd een sonate of een kwartet te componeren. In die tijd had een jonge musicus geen kans om zulke werken uitgevoerd te krijgen. Pas nadat Saint-Saëns in 1871 de Société Nationale de Musique had opgericht, die als voornaamste taak had het werk van jonge componisten uit te voeren, ben ik aan de slag gegaan.' De aanmoediging die de Société Nationale de Musique met zijn doelstelling aan de Franse componisten gaf, kan nauwelijks worden overschat.

Met zijn mentor Saint-Saëns sloot Fauré zich met onder anderen Franck, d'Indy, Duparc, Lalo en Massenet zich aan bij de oprichting van deze concertorganisatie, die de wurggreep van de opera op het Franse muzikleven hielp doorbreken. Maar Fauré 's enigszins bedrieglijke voorstelling van zaken over 'aan het werk gaan', gaat voorbij aan de 'indolentie' die hij zichzelf in zijn jeugd al vaak verweet.

Aan zijn Eerste Vioolsonate begon hij pas in 1875, en aan het Eerste Pianokwartet pas het jaar daarop, waarna het stuk 1879 werd voltooid. Intussen had hij - afgezien van een afgedankte Symfonie in F - stilistisch zijn weg gevonden in de intieme wereld van de melodie. Het is ook misleidend om te zeggen (zoals vaak wordt gedaan) dat er vóór de oprichting van de Société Nationale geen kamermuziek bestond in Frankrijk, want Alkan, Franchomme, Louise Farrenc, Lalo, Castillon, en Saint-Saëns zelf leverden wel allemaal opmerkelijke bijdragen aan het genre lang vóór de oprichting van de SNM. Niettemin gaf deze eerbiedwaardige organisatie energie en richting aan de Franse zoektocht naar absolute 'muziek van de ziel', en zo hielp de SNM de kamer- en symfonische muziek in te bedden in de Franse cultuur.

Met Fauré's Eerste Pianokwartet zijn een paar bijzondere dingen aan de hand, die het stuk markeren als een prominent keerpunt in het werk van de componist. Opvallend zijn de absolute zekerheid waarmee hij de sonatevorm toepast, het nauwgezette vakmanschap in de weelderige dialoog tussen de delen, de rijkdom en onuitwisbare persoonlijkheid van het behendig bewerkte melodische materiaal, en de onfeilbare vaardigheid in het schrijven voor piano.

Vermeldenswaard is ook de combinatie van een zeer verfijnde persoonlijke stijl met een meeslepende geestdrift. In zijn Eerste Pianokwartet treft Fauré de toon die George Bernard Shaw expliciet maakte toen hij opmerkte: 'Ik heb van Mozart de kunst heb geleerd om belangrijke dingen 'conversationeel' te zeggen,' waarmee hij bedoelde dat je rekening moet houden met de gedachten van de toehoorders om jezelf te kunnen verduidelijken.

De romantiek met haar droevige heldendaden laat Fauré in dit werk achter zich, evenals het frivole, het academische en het balletachtige. Het eerste deel fascineert door zijn vloeiende versmelting van energie en lyriek. Het Scherzo verrast met zijn vrolijke, met pizzicato doorspekte, perpetuum mobile-fantasie. Het Adagio demonstreert dat diepe passie niet onverenigbaar is met evenwicht en klassieke zuiverheid van lijn. En een zwevend Allegro molto sluit het Pianokwartet in c af met een gracieuze majeur/minor glinstering van vrolijkheid.

Fauré zelf zat aan de piano bij de eerste uitvoering van het Eerste Pianokwartet met de Société Nationale op 11 februari 1880. Als reactie op de kritiek van collega's herzag hij de finale. Zo kreeg het Eerste pianokwartet pas in 1883 zijn definitieve vorm.

Wenneke Savenije